

*Ekokriisi ja kasvatus – ilmastonmuutoksen
merkitys ensi vuosikymmenen
koulutuspolitiikassa*

Opetus- ja kulttuuriministeriö 16. 1. 2019

Veli-Matti Värri

Prof., FT, Tampereen yliopisto

Missä olemme?

- ▶ Ekologisesti kestäättömän elämäntavan kritiikki
- ▶ Suomi:
 - ▶ Huhtikuun 11. päivänä suomalaisten kulutus ylitti laskennallisesti maapallon biokapasiteetin, eli kyvyn tuottaa uusiutuvia luonnonvaroja ja käsitellä fossiilisten polttoaineiden käytön aiheuttamia kasvihuonekaasupäästöjä.
- ▶ Jos kaikki kuluttaisivat kuin suomalaiset, tarvittaisiin 3,6 maapalloa.
- ▶ *Globaali:*
 - ▶ Tarvitaan lähes kaksi maapalloa nykyisen elämäntavan ylläpitämiseksi.

Kasvatus, edistys, teknologinen maailmankuva

- ▶ Elämme teknologisen maailmankuvan 'puitteessa': **Martin Heidegger**: teknologian *Gestell*; **G. H. von Wright**: *teknosysteemi*
- ▶ Välineistä on tullut päämääriä
- ▶ **Max Horkheimer & Theodor Adorno**: välineellinen järki, instrumentaalinen rationalismi hallitsee
- ▶ Ongelmien perusta on "pintaa syvemmillä", moraali-identiteettimme rakentumisen "metafyysisessä syvärakenteessa".
- ▶ Kasvatus, koulutus ja socialisaatio näiden "syvärakenteiden" uusintajana ja ylläpitäjänä?
- ▶ On kysyttävä, mitä kasvatuksella tarkoitetaan, mitkä sen tehtävät ovat, ja mikä sen suhde on vallitsevaan maailman tilaan?
- ▶ Kirjani *Kasvatus ekoriisin aikakaudella* (Vastapaino 2018) on *socialisaation* perusteiden analyysia ja kritiikkiä. Peruskysymyksenä, miten kasvatuksen avulla luoda valmiuksia ekologisesti viisaalle elämälle.
- ▶ Kunkin aikakauden *koulutuspolitiikka* määrittää vallitsevan socialisaation ideaaleja ja päämääriä (millaista moraalista toimijuutta ja ihannekansalaisuutta pidetään tavoiteltavana).

Kasvatus & maailmankuvalliset sitoumukset & uusi elämänmuoto?

- ▶ Kasvatuksen kaksoisluonne *individuaationa* ja *sosialisaationa*:
 - ▶ Kasvatuskäsitysten kietoutuminen kunkin aikakauden *merkitysnäkökenttään* (ja siinä vallitseviin maailmankuvallisiin sitoumuksiin):
 - ▶ Kasvatus on siten osa ongelmaa.
 - ▶ Horizon of significance, Charles Taylor
-

Kasvatuksen suhde kulttuurin osajärjestelmiin (Dietrich Benner 2005)

- ▶ TALOUS
 - ▶ MORAALI
 - ▶ POLITIIKKA
 - ▶ ESTETIIKKA
 - ▶ USKONTO
 - ▶ KASVATUS
-
- ▶ *Kasvatuksen suhteellinen autonomisuus* (ks. esim. J. A. Hollo, Benner) ja *konstitutiivisuus* (esim. Kant, Benner): päämääränä ihmiseksi kasvaminen.

Mistä tulemme?

Kasvatuksen päämääräkysymys eri aikakausien koulutuspoliittisessa kontekstissa

- ▶ **1. tasavalta:** Valkoisen Suomen uskonnollis-kansalliset arvot *koti, uskonto, isänmaa*
- ▶ *Moraalitalous**
- ▶ **2. tasavalta:** Hyvinvointiyhteiskunnan rakentaminen & *tasa-arvoideologia*
- ▶ *Suunnittelutalous**
- ▶ **3. tasavalta (globalisoitunut Suomi):** maailmanlaajuinen talous ja kilpailukyky-yhteiskunta
- ▶ *Osaaminen, suorituskkyisyys ja muut kilpailukykyominaisuudet*
- ▶ *Kilpailutalous**

*(Alasuutari 1996)

Elinikäinen oppiminen & välinearvot & tunnustuksen kriisi

- ▶ Herbert Marcuse; Jacques Lacan; Louis Althusser; Slavoj Žižek
- ▶ Halu, elinikäisen oppimisen päättymätön kehä ja tunnustuksen kriisi
- ▶ Elinikäisen oppiminen ja globaalin kapitalismin logiikka ovat toisiinsa kietoutuneita ”myöhäismodernin” subjektin halun koordinoinnissa.
- ▶ Elinikäisen oppimisen ideologia luo, erityisesti teknologisen kehityksen nimissä, mielikuvia jatkuvasta uudelleen koulutautumisen tarpeista, joihin nähden yksilön työmarkkinakelpoisuus näyttäytyy jatkuvasti vajavaisena. Elinikäisen oppimisen valmiudet ovat olemassa näiden vajeiden täyttämiseksi.
- ▶ Koska ei voida tietää, mitä taitoja ja kykyjä huomisen yhteiskunnassa vaaditaan, kyseessä on päättymätön kehä, jossa subjekti ei koskaan tule valmiiksi. (Saari 2016; Värri 2017.) *Tunnustuksen kokemuksen alituinen tilapäisyys*

Kasvatuksen päämäärien ongelma ekokriisin aikakaudella: edistyksen idean torjuttu perusta

- ▶ Ekologisen sivistyksen ehtona on, että tiedostamme, millä tavoin ihminen halusubjektina sidotaan socialisaation kautta vallitsevaan "päämäärälogiikkaan" ja sen sisältämään käsitykseen "luonnollisesta" ja "oikeasta" maailmanjärjestyksestä. (Värri 2018.)
- ▶ Jotta kasvatusta- ja socialisaatioyhteisöt eivät tiedostamattaan jatkaisi tuhoisan elämänmuotomme uusintamista, kriittisen ajattelun on yllettävä kulttuurisen merkityshorisontin syvätasoon saakka.
- ▶ Kasvatusteorian tulkitseva suhde kulttuurisen merkityshorisontin "etäännytettyyn" perusrakenteeseen, katoavaan öljyyn, kätkeytyyn ydinjätteeseen ja ylipäänsä hallitsemattomaan hallitsijaan, voi avata uuden tulkintahorisontin ajallisuuteen ja kasvatuspäämäärien problematiikkaan.

Nykyisyyden hallinnan harha & tulevaisuuden hallitsemattomuus

- ▶ Vallitseva teknologinen aikahorisontti on ennen kokematon ihmiskunnan historiassa.
- ▶ Vannomme vielä olemattoman teknologian nimiin niin kuin varhaiskristityt tulevan armon toivossa. Tällaisen kollektiivisen teknouskon merkityksessä aika virtaa meille tulevaisuudesta.
- ▶ Teknologiauskuon perustuva elämänmuoto on johtanut tulevaisuuden omistamiseen ja osittaiseen lukkoon lyömiseen.
- ▶ Antoni Gaudi jätti jälkipolville perinnöksi keskeneräisen *Sagrada Família* –katedraalin, me jätämme korkea-asteisesti radioaktiivista ydinjätettä. (Värri 2018.)

Hyperobjektit, oudot muukalaiset

- ▶ **Timothy Morton: Hyperobjects (2013).**
- ▶ Hyperobjektit ovat teknokulttuurin synnyttämiä, luontoa ja kulttuuria sekoittavia uusia objekteja.
- ▶ Saasteet, kuten radioaktiivinen ydinjäte, ovat olioita ja asioita, jotka haluamme torjua jokapäiväisestä ajattelustamme.
- ▶ Sellaisina ne kuitenkin vaikuttavat keskeisellä tavalla elämäämme ja pitävät todellisuutta koossa.
- ▶ Tämä koossa pysyminen on samalla sen torjumista tai eristämistä (Isolierung), ettei ydinenergia ole mahdollista ilman ydinjätteitä, eivätkä Tyynellämerellä ajalehtivät muovijätteiden lautat ole olemassa ilman kulutuskeskeistä elämäntapaamme. (Saari & Värri 2017.)

”Hyperobjektit” ja heräämisen mahdollisuus

- ▶ ”Oudot muukalaiset” (hyperobjektit; Morton) voivat saada aikaan uutta teoretisointia, joka puolestaan kehittää kuvittelukykyämme ajattelemaan ihmisen osan ja kasvatuspäämäärät uudella tavalla ihmisen ja ei-inhimillisen luonnon suhteessa.
- ▶ Hyperobjektit voivat havahduttaa hereille teknometafysiikan fantasiamaailmasta ja sen illusorisesta uskosta teknologian mahdollistamaan ”tuonpuoleiseen pelastukseen”. Todellisuus on hallitsematon.
- ▶ Ne voivat palauttaa ihmisen mitan, joka tunnustaa luonnon hallitsemattomuuden ja ihmisen konkreettisen alueellisen ja paikallisen vastuun omasta elinpiiristään, joka on vastuuta myös aktuaalisten tekojemme ja tekemättä jättämistemme vaikutuksesta tulevaisuuteen.

Minne olemme matkalla?

Ekologisen sivistyksen edistäminen kaikkien pedagogisten yhteisöjen tehtävä

- ▶ Ekologiavastuu kaikkien pedagogisten yhteisöjen ja globaalia vastuuta korostavan kansalaiskasvatuksen lähtökohdaksi.
- ▶ Ekologisesti kriisiytyneessä maailmantilanteessamme on välttämätöntä arvioida kriittisesti, luontosuhteen näkökulmasta, eri kasvatusinstituutioiden itseymmärrystä, tehtävänmäärittystä ja ontologisia sitoumuksia oman aikamme tärkeimpien haasteiden ja viheliäisimpien ongelmien valossa.
- ▶ Jos emme tätä arviota tee, kasvatus- ja socialisaatioyhteisöt uusintavat ja ylläpitävät niitä sitoumuksia ja uskomuksia, jotka ovat johtamassa ekologiseen katastrofiin.
- ▶ Mitä tarkoittaa opetussuunnitelmissa, kasvatuksen päämäärissä, käytännön pedagogisissa ratkaisuissa ja kasvatusmenetelmissä?
- ▶ Miten opettajankoulutuksen ja koululaitoksen tulisi uudistua ekokriisin aikakaudella?
- ▶ Mikä on yliopiston ja korkeakoululaitoksen eetos suhteessa maailmantilaan?
- ▶ Ovatko yliopistot ja korkeakoulut kasvatusyhteisöjä? Mitä korkein tieteellis-akateeminen tai ammatillinen sivistys tarkoittavat elämänmuotomme pirullisten ongelmien keskellä; millaista pedagogiikkaa viisaaseen luontosuhteeseen pyrkiminen edellyttää?